SCIENCE PROBLEMS.UZ

ISSN: 2181-1342 (ONLINE)

№ S/5 (3) - 2023

ИЖТИМОИЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

ЭЛЕКТРОН ЖУРНАЛ

ЭЛЕКТРОННЫЙ ЖУРНАЛ

ELECTRONIC JOURNAL

ISSN: 2181-1342 (Online)
Сайт: https://scienceproblems.uz
DOI: 10.47390/SPI1342V3SI5Y2023

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОИЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ S/5 (3)-2023

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

ТОШКЕНТ-2023

БОШ МУҲАРРИР:

Исанова Феруза Тулқиновна

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

07.00.00-ТАРИХ ФАНЛАРИ:

Юлдашев Анвар Эргашевич – тарих фанлари доктори, сиёсий фанлар номзоди, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Мавланов Уктам Махмасабирович – тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Хазраткулов Аброр – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети.

08.00.00-ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ:

Карлибаева Рая Хожабаевна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Худойқулов Садирдин Каримович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Азизов Шерзод Ўктамович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Божхона институти;

Арабов Нурали Уралович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Холов Актам Хатамович – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Шадиева Дилдора Хамидовна – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент в.б, Тошкент молия институти;

Шакаров Қулмат Аширович – иқтисодиёт фанлари номзоди, доцент, Тошкент ахборот технологиялари университети

09.00.00-ФАЛСАФА ФАНЛАРИ:

Ҳакимов Назар Ҳакимович – фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Яхшиликов Жўрабой – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Ғайбуллаев Отабек Мухаммадиевич – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Ҳошимхонов Мўмин – фалсафа фанлари доктори, доцент, Жиззах педагогика институти;

Носирходжаева Гулнора Абдукаххаровна – фалсафа фанлари номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети.

10.00.00-ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Ахмедов Ойбек Сапорбаевич – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Кўчимов Шухрат Норқизилович – филология фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Салахутдинова Мушарраф Исамутдиновна – филология фанлари номзоди, доцент, Самарқанд давлат университети;

Кучкаров Рахман Урманович – филология фанлари номзоди, доцент в/б, Тошкент давлат юридик университети;

Юнусов Мансур Абдуллаевич –филология фанлари номзоди, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Саидов Улугбек Арипович – филология фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси.

12.00.00-ЮРИДИК ФАНЛАР:

Ахмедшаева Мавлюда Ахатовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Мухитдинова Фирюза Абдурашидовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Эсанова Замира Нормуротовна – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳамроқулов Баҳодир Мамашарифович – юридик фанлар доктори, профессор в.б., Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети;

Зулфиқоров Шерзод Хуррамович – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги университети;

Хайитов Хушвақт Сапарбаевич – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Асадов Шавкат Ғайбуллаевич – юридик фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси

Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Сайдуллаев Шахзод Алиханович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Амиров Зафар Актамович – юридик фанлар бўйича фалсафа октори (PhD), Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгаши ҳузуридаги Судьялар олий мактаби

13.00.00-ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ:

Хашимова Дильдархон Уринбоевна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ибрагимова Гулнора Хавазматовна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Закирова Феруза Махмудовна – педагогика фанлари доктори, Тошкент ахборот технологиялари университети ҳузуридаги педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тармоқ маркази;

Тайланова Шохида Зайниевна – педагогика фанлари доктори, доцент.

19.00.00-ПСИХОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Каримова Васила Маманосировна – психология фанлари доктори, профессор, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Ҳайитов Ойбек Эшбоевич – Жисмоний тарбия ва спорт бўйича мутахассисларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш институти, психология фанлари доктори, профессор

Умарова Навбаҳор Шокировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети, Амалий психологияси кафедраси мудири;

Атабаева Наргис Батировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Қодиров Обид Сафарович – психология фанлари доктори (PhD), Самарканд вилоят ИИБ Тиббиёт бўлими психологик хизмат бошлиғи.

22.00.00-СОЦИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Латипова Нодира Мухтаржановна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири;

Сеитов Азамат Пўлатович – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети;

Содиқова Шоҳида Мархабоевна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон халқаро ислом академияси

23.00.00-СИЁСИЙ ФАНЛАР

Назаров Насриддин Атақулович –сиёсий фанлар доктори, фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент архитектура қурилиш институти;

Бўтаев Усмонжон Хайруллаевич –сиёсий фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири.

ОАК Рўйхати

Мазкур журнал Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2022 йил 30 ноябрдаги 327/5-сон қарори билан тарих, иқтисодиёт, фалсафа, филология, юридик ва педагогика фанлари бўйича илмий даражалар бўйича диссертациялар асосий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхати (Рўйхатга) киритилган.

Crossref DOI:

Таҳририят Crossref DOI нинг расмий аъзоси ҳисобланади ва 10.47.390 DOI префиксига эга. Ҳар бир нашр ва илмий мақолага индивидуал Crossref DOI рақами берилади.

Google Scholar

Журнал Google Scholar (Академия) да индексацияланади.

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.
Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамият.

Таҳририят манзили:
Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил:
scienceproblems.uz@gmail.com
Телеграм канал:
https://t.me/scienceproblems_uz

МУНДАРИЖА

07.00.00 – ТАРИХ ФАНЛАРИ

Кайпова Малика Дауытбай қизи
ҚОРАҚАЛПОҒИСТОНДАГИ ТАРИХИЙ МАДАНИЙ ОБЪЕКТЛАР ВА УЛАРНИНГ ҲУДУДДА ТУРИЗМНИ РИВОЖЛАНТИРИШДАГИ ЎРНИ 9-13

Фарманова Гульнара Комилевна
АРХЕОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ Г.А.ПУГАЧЕНКОВОЙ НА ТЕРРИТОРИИ САМАРКАНДСКОГО СОГДА 14-19

Aminov Xurmatbek Baxram o‘g‘li
HUNARMANDCHILIK RIVOJI UCHUN YANGI IMKONIYATLAR 20-25

Мустафоев Жонибек Аралбоевич
“ПАХТА ИШИ”НИНГ ИЖТИМОИЙ-ИҚТИСОДИЙ ҲАЁТГА ТАЪСИРИ ВА УНИНГ ФОЖИАЛИ ОҚИБАТЛАРИ (НАВОИЙ ВИЛОЯТИ МИСОЛИДА) 26-31

Yunusxo‘jayev Habibulla Zafar o‘g‘li
O‘ZBEKISTON TARIXIY TARAQQIYOTNING ZAMONAVIY BOSQICHIDA IJTIMOIY DAVLATNI SHAKLLANTIRISHNING KONSTITUTSIYAVIY ISTIQBOLLARI 32-36

Маҳмудон Эркин Асқаралиевич
АРАБ ХАЛИФАЛИГИ ИСТИЛОСИ ДАВРИДА ФАРҒОНАДАГИ СИЁСИЙ ЖАРАЁНЛАР 37-45

Назаров Комил Шамсуддинович
ИЧКИ ИШЛАР ОРГАНЛАРИ ТИЗИМИДА КАДРЛАР ТАЙЁРЛАШ МАСАЛАЛАРИ.............46-51

Matajonov Rahimjon Akramovich
O‘ZBEKISTONDA MUSTAQILLIK YILLARIDA TARIXCHI KADRLAR TAYYORLASH SOHASI HUQUQIY ASOSLARINING YARATILISHI 52-58

08.00.00 – ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ

Остонокулов Азамат Абдукаримович, Султонов Омон Жума ўғли
ДАВЛАТ ОТМЛАРИДА БЮДЖЕТДАН ТАШҚАРИ МАБЛАҒЛАР ҲАРАКАТИ ТЎҒРИСИДАГИ ҲИСОБОТЛАРНИНГ АХБОРОТ ИМКОНИЯТЛАРИНИ ОШИРИШ ЙЎЛЛАРИ 59-69

Narmatatov Ixtiyor Baxtiyorovich
DEVELOPMENT ADVANTAGES OF CASHLESS PAYMENTS IN THE PAYMENT SYSTEM OF UZBEKISTAN 70-75

Хамраев Джамшид Панжиевич
ТЕМИР ЙЎЛ ТРАНСПОРТИДА МАҲАЛЛИЙЛАШТИРИШНИ МОЛИЯЛАШТИРИШНИНГ ИҚТИСОДИЙ МОҲИЯТИ, РИВОЖЛАНИШ БОСҚИЧЛАРИ ВА ЗАРУРЛИГИ 76-81

Кулибоев Азамат Шоназарович
ДАВЛАТ ТИББИЁТ ТАШКИЛОТЛАРИДА ҲИСОБ СИЁСАТИНИ ШАКЛЛАНТИРИШ УСЛУБИЁТИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ 82-91

Axmedova Nazokat Zikirillo qizi
KORXONA MARKETING STRATEGIYASIDA RAQAMLI STRATEGIYADAN FOYDALANISH USULLARI VA AFZALLIKLARI 92-97

Саатмуротов Шоҳрух
МИНТАҚАДА САНОАТ ИШЛАБ ЧИҚАРИШНИНГ БАҲОЛАШ ОМИЛЛАРИ 98-103

Шакирова Фароғат Болтаевна
АҚШ ИҚТИСОДИЁТИНИНГ ИННОВАЦИОН ТИЗИМИ ОМИЛЛАРИ, ТАРКИБИ ВА РИВОЖЛАНИШ НАЗАРИЯСИ 104-113

Кадиров Лутфулло Халимович
ТИЖОРАТ БАНКЛАРИ МОЛИЯВИЙ БОШҚАРУВ ТИЗИМИ САМАРАДОРЛИГИНИ ОШИРИШ МУАММОЛАРИ 114-121

Ibragimova Zarema Zokirovna
DUNYONING IQTISODIY RIVOJLANGAN MAMLAKATLARINING BOSHQARUV TAHLILINI TASHKIL ETISH VA ULARNI ICHKI IQTISODIYOTGA TATBIQ ETISH TAJRIBASI 122-129

Қодиров Азизжон Анварович
«COVID-19» ИНҚИРОЗИНИНГ ЖАҲОН ЭКОТУРИЗМ ИНДУСТРИЯСИ РИВОЖЛАНИШИГА ТАЪСИРИ 130-137

09.00.00 – ФАЛСАФА ФАНЛАРИ

Sharipov Dilshod Baxshilloyevich
JON LOKKNING TABIIY HOLAT VA TINChLIKKA OID QARASHLARI 138-145

Raxmatova Xolidaxon Xolikovna
XOJA AHROR VALIYNING TINCHLIK, OSOYISHTALIK VA HAMJIHATLIKKA DOIR G‘OYALARI – BARQAROR TARAQQIYOT OMILI SIFATIDA 146-151

Орзиев Иқболжон
АХБОРОТЛАШГАН ЖАМИЯТДА СЕКУЛЯРИЗМ ОМИЛИНИНГ ИЖТИМОИЙ АҲАМИЯТИ 152-157

Turabova Sevara Kattaqulovna
ILMIY MUAMMOLARNI HAL ETISHDA BAHS-MUNOZARALARNING TUTGAN O‘RNI...... 158-165

10.00.00 – ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ

Israil Mukaddas Irgashevna
BOSMA MEDIA TILINING SOTSIOLINGVISTIK ASPEKTDA O‘RGANISH USULLARI 166-172

Nishonova Xurshida Yusufjanovna
A’ZAM O‘KTAM SHE’RIYATIDA MILLIY RUHNING IFODALANISHIDA E’TIQODIY QARASHLAR 173-178

Маматкулова Камола Шавкат кизи
ИСТОРИЯ ВОЗНИКНОВЕНИЯ ПОНЯТИЯ ПРЕЦЕДЕНТНОСТИ В ЛИНГВИСТИКЕ И ЕГО РОЛЬ В ЛИНГВОКУЛЬТУРОЛОГИИ 179-184

Hamroyeva Dilfuza Jamolovna
O‘ZBEK XALQ QO‘SHIQLARIDA YUZ SOMATIZMINING BADIIY TALQINI 185-189

Mahmudova Xushnoza Ravshanbekovna
OMMAVIY AXBOROT VOSITALARIDA MOLIYAVIY SAVODXONLIKNI OSHIRISH

MASALALARI 190-195

Ismonova Yorqinoy Abdumutalib qizi
ROMANDA ROVIY BOLA OBRAZI..196-200

Mirzoyev Masudjon Kimsanovich, Niholchonova Navbahor
FARZONA XOʻJANDIY SHE’RLARIDA MIFOLOGIK PERSONAJLAR BADIIY IFODASINING XUSUSIYATLARI 201-206

Kholiyorov Bunyod
THE CONDITION OF DEVELOPMENT OF LEXICAL COMPETENCE USING AUTHENTIC MATERIALS IN TEACHING ENGLISH IN NON-PHILOLOGICAL EDUCATIONAL INSTITUTIONS 207-213

Hazratqulov Mutallib Rashidovich, Gulxanova Fotima, Qarshiboyeva Muborak
NUTQNI IDROK ETISH QONUNIYATLARI 214-219

12.00.00 – ЮРИДИК ФАНЛАР

Файзиев Шухрат Хасанович
ПОНЯТИЕ И ОСОБЕННОСТИ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ ПОЛИТИКИ РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН В КОНТЕКСТЕ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ 220-225

Nishonov Abdulloh Ubaydulloh oʻgʻli
ATOM ENERGIYASINING XAVFSIZLIGINI TA’MINLASHNING XALQARO-HUQUQIY ASOSLARI 226-233

Safoeva Sadoqat Musoeva
IJTIMOIY TARMOQLARDA FUQAROLIK-HUQUQIY MUNOSABATLARNI HUQUQIY TARTIBGA SOLISH ISTIQBOLLARI 234-246

Бокиев Жаҳонгир Нурматжон ўғли
АЛОҲИДА ТАЪЛИМ ЭҲТИЁЖЛАРИ БЎЛГАН ШАХСЛАРНИНГ ОЛИЙ ТАЪЛИМ ОЛИШ ҲУҚУҚИНИ ТАЪМИНЛАШНИНГ ТАШКИЛИЙ-ҲУҚУҚИЙ МАСАЛАЛАРИ 247-253

Турсунова Маликахон Улуғбековна
ЗАМОНАВИЙ ДАВЛАТДА ДИПЛОМАТИК ФАОЛИЯТ ШАКЛЛАРИ: ИСЛОХОТЛАР ВА ҚОНУНЧИЛИК ТАРТИБОТИГА БЎЛГАН ЭҲТИЁЖ 254-258

13.00.00 – ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ

Atamatov Abduxalil Salomovich
OLIY TA’LIM MUASSASALARIDA MUSTAQIL SOATLARNI Oʻ QITILISHINING KOMPETENSIYAVIY Oʻ ZIGA XOS XUSUSIYATLARI 259-265

Omarova Gavhar Sadikovna
HUQUQ FANINI O'QITISHDA TA'LIMNI TABAQALASHTIRISHNING PEDOGOGIK-PSIXOLOGIK JIHATLARI: DIDAKTIK O'YINLAR MISOLIDA 266-271

Baratov Joʻraqoʻzi Shukurjon oʻgʻli
BOʻLAJAK PEDAGOGLARNING KASBIY FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISHDA NOSTANDART TOPSHIRIQLARNING ROLI VA AHAMIYATI 272-277

Kuchkarova Arofathon
THE IMPORTANCE OF GEOGEBRA IN ENHANCING STUDENTS' LEARNING OF MATHEMATICS AT SCHOOLS 278-283

Tojiyeva Xolida Baxtiyorovna
UMUMTA'LIM MAKTABLARI ADABIYOT DARSLARIDA ASAR BADIIYATINI O'QITISH TARIXI 284-288

Masharipov Ravqat Madraximovich
KURASH BILAN SHUG'ULLANUVCHI TALABA SPORTCHILARDA TAYYORGARLIK BOSQICHLARINI KUN VA HAFTALIK MIKROTSIKLLARDA MASHG'ULOT YUKLAMALARINI OPTIMAL ME'YORLASH 289-295

Niyozmatov Anvar Bahodirovich
XORAZM XALQ O'YINLARI 296-303

Qodirov Xasanboy Oribjonovich
OLIY TA'LIM MUASSASASI TALABALARIDA LIDERLIK SIFATLARINI SHAKLLANTIRISH BOSQICHLARI 304-309

Kejaboev Abdusalim Erkaboevich
PEDAGOGIK MENEJMENT VA ZAMONAVIY RAHBAR KOMPETENTLIGI 310-315

Axmadjonova Farangiz Axrorjon qizi
OLIY TA'LIM MUASSASALARIDA MASOFAVIY TA'LIM MAZMUNI VA TA'LIM JARAYONINI TAKOMILLASHTIRISHNING DIDAKTIK – USLUBIY TA'MINOTI 316-322

SCIENCE PROBLEMS.UZ

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари. -№ S/5 (3)-2023
ISSN: 2181-1342 (Online)
https://scienceproblems.uz

08.00.00-Иқтисодиёт фанлари

Хамраев Джамшид Панжиевич
ТДИУ мустақил тадқиқотчиси, "Тошкент метрополитени" ДУК
"Иқтисод, молия ва меҳнатни ташкил қилиш"
хизмат бошлиғи ўринбосари
Email: nft@tashmetro.uz

ТЕМИР ЙЎЛ ТРАНСПОРТИДА МАҲАЛЛИЙЛАШТИРИШНИ МОЛИЯЛАШТИРИШНИНГ ИҚТИСОДИЙ МОҲИЯТИ, РИВОЖЛАНИШ БОСҚИЧЛАРИ ВА ЗАРУРЛИГИ

Аннотация. Темир йўл транспортида маҳаллийлаштиришни молиялаштириш механизмини такомиллаштириш бугунги куннинг долзарб масаласи бўлиб хизмат қилмоқда. Шу сабабдан мазкур тадқиқот йўналиши доирасида атрофлича тадқиқот изланишини амалга оширдик. Темир йўл транспортида маҳаллийлаштиришни молиялаштириш механизмини такомиллаштириш бугунги куннинг долзарб масаласи бўйича хулоса, таклиф ва амалий тавсиялар ишлаб чиқдик.

Калит сўзлар: Темир йўл транспорти, маҳаллийлаштириш, молиялаштириш, маҳаллийлаштириш дастури, импорт ўрнини босиш сиёсати, маҳаллий хом ашё, маҳаллий ишлаб чиқарувчиларни қўллаб қувватлаш.

Khamraev Jamshid Panzhievich
Independent researcher of TSEU,
Deputy Chief of economics, finance and labor organization
SUE "Toshkent Metropolitan"

THE NEED AND STAGES OF DEVELOPMENT, THE ECONOMIC ESSENCE OF FINANCING LOCALIZATION IN RAILWAY TRANSPORT

Abstract. Improving the financing mechanism of localization in railway transport is an urgent issue today. For this reason, we have carried out a comprehensive research within the scope of this research. We have developed conclusions, proposals and practical recommendations on the topical issue of improving the financing mechanism of localization in railway transport.

Key words: Railway transport, localization, localization financing, localization program, import substitution policy, local raw materials, support for local producers.

Хамраев Джамшид Панжиевич
Независимый исследователь ТДИУ,
Заместитель начальника Службы экономики, финансов
и организации труда ГУП "Тошкент метрополитени"

НЕОБХОДИМОСТЬ И ЭТАПЫ РАЗВИТИЯ, ЭКОНОМИЧЕСКАЯ СУЩНОСТЬ ФИНАНСИРОВАНИЯ ЛОКАЛИЗАЦИИ НА ЖЕЛЕЗНОДАРОЖНОМ ТРАНСПОРТЕ

Аннотация. Совершенствование механизма финансирования локализации на железнодорожном транспорте является актуальным вопросом на сегодняшний день. По этой причине мы провели комплексное исследование в рамках данного исследования. Разработаны выводы, предложения и практические рекомендации по актуальному вопросу совершенствования механизма финансирования локализации на железнодорожном транспорте.

Ключевые слова: Железнодорожный транспорт, локализация, финансирования локализации, программа для локализации, политика импортозамещения, местного сырья, поддержка местных производителей.

DOI: https://doi.org/10.47390/SPI1342V3SI5Y2023N11

Кириш. Темир йўл транспортида маҳаллийлаштиришни молиялаштиришнинг иқтисодий моҳиятини янада аниқроқ тушунишимиз учун уни миллий иқтисод билан боғлаб тадқиқ этиш керак. Миллий маҳсулотларни ишлаб чиқариш, яъни импорт ўрнини босувчи маҳсулотлар ишлаб чиқарувчи маҳаллий ишлаб чиқарувчиларни қўллаб-қувватлаш бугунги куннинг долзарб масаласи бўлиб келмоқда.

Маълумки, темир йўл транспортида маҳаллийлаштиришни молиялаштириш жараёни иқтисодиётни жадал ва барқарор ривожлантиришни таъминлаш, унинг ташқи омилларга боғлиқлигини камайтириш, ишлаб чиқариш жараёнларига янги, самарали технологияларни татбиқ қилишни жадаллаштириш, маҳаллий хом ашё ва ишлаб чиқариш ресурслардан кенг фойдаланиш, валюта маблағларидан тежамли ва оқилона фойдаланиш, шунингдек, янги иш жойларини яратиш имконини беради.

Адабиётлар таҳлили ва методология. Ушбу тадқиқот иши мамлакатимизда темир йўл транспортида маҳаллийлаштиришни молиялаштириш механизмларини такомиллаштириш йўналишларига мувофиқ бажарилган. мамлакатимизда Темир йўл транспортида маҳаллийлаштиришни молиялаштиришни ривожлантириш, уни давлат томонидан тартибга солиш ва иқтисодий механизмларини такомиллаштиришнинг назарий-методологик асослари бўлиб хизмат қилади.

Иқтисодиётни давлат томонидан тартибга солиниши ҳамда темир йўл транспортида маҳаллийлаштиришни молиялаштиришни ривожлантиришнинг назарий жиҳатдан хорижлик олимлардан В.К.Фалман, Д.Н.Зайсев, Б.А.Райзберк, Л.Ш.Лозовский, Е.Б.Стародубсева, Т.М.Калашникова ва бошқаларнинг илмий ишларида атрофлича таҳлил қилинган.

Мамлакатимизда ишлаб чиқаришни маҳаллийлаштиришни назарий-амалий изланишлар асосида изчил ўрганилмоқда. Жумладан ушбу муаммолар Ўзбекистон олимлари Э.А.Ишмуҳамедов, М.С.Ковбосенко, Р.М.Салаватулин, Г.Н.Матчина, Т.И.Искандаров, Н.Қ.Бобохўжаев, О.А.Султонхўжаев, Р.Сайфулина, С.М.Мансуров, Т.Т.Топволдиев, Р.Р.Рахманов, Д.А.Мирханова ва бошқа иқтисодчи олимлар томонидан тадқиқ этилган.

Умумлашган иқтисодий таҳлилий методика статистик-аналитик тизимли таҳлил қилиш, системали қиёсий таққослама таҳлил, иқтисодий математик моделлаштириш, гуруҳлаш ва эксперт баҳолаш, иқтисодий башорат услублари қўлланилди.

Муҳокама. Дунё тарихида бир ярим асрдан кўпроқ вақтдан бери импорт ўрнини босиш стратегияси мамлакатлар иқтисодиётини ривожлантиришда амалий аҳамиятга эга бўлиб келмоқда. Аммо бу стратегиянинг мақсадга мувофиқлиги, унинг ютуқ ва камчиликлари ҳақида баҳслар давом этмоқда. Ривожланган мамлакатлар ташқи

иқтисодиётини кенгайтириш мақсадида ушбу стратегиядан воз кечишаётган бир вақтнинг ўзида, ривожланаётган мамлакатлар ташқи бозордан ички бозорни ҳимоя қилиш мақсадида импорт ўрнини босиш стратегиясини самарали фойдаланишмоқдалар.

Импорт ўрнини босиш тушунчасининг моҳияти:

1. Иқтисодиётда таркибий ўзгаришларни амалга ошириш учун шароитларнинг мавжудлиги, импорт ўрнини босиш фақат ички ва айрим холларда ташқи иқтисодий хусусиятга эга бўлган бўлиши мумкин. Импорт ўрнини босиш кўпинча давлат томонидан қўллаб-қувватлашнинг самарали тизимини шакллантиришни талаб қилади;

2. Иқтисодий ривожланишдаги сифат ўзгаришларнинг самарадорлиги импорт ўрнини босувчи ишлаб чиқаришни ташкил этиш ва кенгайтиришга қаратилган чора-тадбирларнинг муваффақиятли амалга оширилиши маҳаллий ишлаб чиқарувчиларнинг рақобатбардошлигини амалга ошириш, иқтисодий тузилмаларни оптималлаштириш ва рационализация қилиш, шу жумладан эскирган саноатни сақлаб қолиш орқали аниқланади;

3. Импорт ва маҳаллий ишлаб чиқаришни нисбатан ўзгаришига олиб келади. Импорт ўрнини босадиган стратегияни қўллаш тажрибаси шуни кўрсатадики, мамлакат ички бозорга олиб келинадиган импорт маҳсулотларни ўрнини босиш шунингдек, маҳаллий ишлаб чиқарувчиларни қўллаб-қувватлаш мақсадида импорт технологияларини кўпайишига олиб келиши мумкин. Натижада саноат ривожланади ва шунга мос равишда маҳсулотлар ишлаб чиқариш учун хом-ашё ва таркибий қисмларга бўлган талаб ортади;

4. Мамлакатни иқтисодий ривожлантиришда инновацион йўлларини тарғиб қилиш, илғор ўсишни таъминлаш учун эса юқори технологияли ишлаб чиқариш соҳаларини ролини кучайтириш орқали нафақат саноатлаштиришга, балки энг юқори қўшимча қийматга эга бўлган миллий бозор учун янги маҳсулотлар яратишга асос бўлиб хизмат қилиши керак. Иқтисодиётнинг реал секторида илғор илмий ишланмалардан фойдаланиш тўпланган илмий ва техник камчиликларни бартараф этишга хизмат қилади;

5. Маҳаллий рақобатбардош товарлар ишлаб чиқариш ҳажмининг ўсиш натижасида халқаро бозорда мамлакатнинг позицияси яхшилайди. Мамлакатлар ўртасида савдо-сотиқ шароитида Мамлакатга импорт қилинаётган маҳсулотларнинг нисбий баҳолари пасайишга олиб келади.

Шундай қилиб, импорт ўрнини босиш назариясининг асосий характеристикаси мамлакатга кириб келаётган импорт қилинаётган маҳсулотларни таркибини маҳаллийлаштириш орқали иқтисодиётни саноатлаштиришдир. Ушбу назарияни амалга ошириш ички бозорда рақобатбардошликни ошириш мақсадида маҳаллий саноатнинг айрим тармоқларини ривожлантириш учун сунъий рағбатларни (солиқ ва божхона имтиёзлари) яратишни ўз ичига олади ва саноатни мамлакат ялпи ички маҳсулотдаги улушини оширишга хизмат қилади.

Мамлакатимизда 2005 йилгача бўлган даврда маҳаллий хом ашё негизида буюмлар ва материаллар ишлаб чиқаришни маҳаллийлаштириш дастури доирасида Маҳаллий хом ашё ва материаллар негизида импортнинг ўрнини босувчи ишлаб

чиқаришларни ташкил этиш, тармоқлараро кооперация алоқаларини ривожлантириш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг «2005 йилгача бўлган даврда маҳаллий хом ашё негизида буюмлар ва материаллар ишлаб чиқаришни маҳаллийлаштириш дастури тўғрисида” 2000 йил 5 сентябрдаги 342-сонли қарори ишлаб чиқилган.

Ушбу қарорда Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг комплекслари томонидан Макроиқтисодиёт ва статистика вазирлиги, Молия вазирлиги, манфаатдор вазирликлар ва идоралар, концернлар, компаниялар, уюшмалар ва корпорациялар, корхоналар ва бирлашмалар иштирокида ишлаб чиқилган 2005 йилгача бўлган даврда маҳаллий хом ашё негизида буюмлар ва материаллар ишлаб чиқаришни маҳаллийлаштириш кўзда тутилган.

Мамлакатимизда маҳаллийлаштириш дастурларини ривожланишда қуйидаги йўналишлари алоҳида эътибор берилганлигини кўришимиз мумкин:

маҳаллий хом ашё негизида буюмлар ва материаллар ишлаб чиқаришни маҳаллийлаштириш;

тайёр маҳсулотлар, бутловчи буюмлар ва материалларни ишлаб чиқаришни маҳаллийлаштиришни чуқурлаштириш ҳисобига товарлар импортини мақбуллаштириш;

маҳаллий хом ашё ва ишлаб чиқариш ресурсларидан кенг фойдаланиш, шунинг асосида замонавий рақобатбардош маҳсулот ишлаб чиқаришни кўпайтириш, валюта маблағларидан тежамли ва оқилона фойдаланиш;

импорт ўрнини босадиган ва рақобатбардошли замонавий маҳсулотлар ишлаб чиқаришни кўпайтириш;

экспортга мўлжалланган ва импорт ўрнини босадиган рақобатбардош замонавий маҳсулотлар ишлаб чиқаришни кўпайтиришни янада рағбатлантириш;

экспортга мўлжалланган рақобатбардош маҳаллий маҳсулотларни ишлаб чиқаришни кўпайтириш, тармоқлараро ва ички тармоқ саноат кооперациясини ривожлантириш;

ишлаб чиқаришни маҳаллийлаштириш кўламини янада чуқурлаштириш ва кенгайтириш, замонавий рақобатбардош экспортга йўналтирилган ва импорт ўрнини босадиган маҳсулотларни ишлаб чиқариш ҳажмини оширишни рағбатлантириш;

маҳаллий хомашё ресурслари негизида замонавий рақобатбардош тайёр маҳсулот ва бутловчи буюмлар ишлаб чиқаришни маҳаллийлаштириш кўламини янада чуқурлаштириш;

маҳаллий хомашё ресурслари негизида импорт ўрнини босадиган ва ички бозорни зарур истеъмол товарлари, дори-дармон воситалари, ишлаб чиқариш-техник аҳамиятдаги маҳсулотлар, бутловчи буюмлар ва материаллар билан тўлдиришни таъминлайдиган корхоналар барпо этиш;

Темир йўл транспортида маҳаллийлаштиришни молиялаштириш мамлакат иқтисодиётида ички бозорга етказиб берилган импорт маҳсулотларни ўрнини босувчи ва экспортбоп маҳсулотлар ишлаб чиқаришни ташкил этиш мақсадида маҳаллий ишлаб чиқарувчиларни қўллаб-қувватлашга қаратилган жараёндир.

“Импорт ўрнини босиш” атамаси биринчи марта XX асрнинг ўрталарида ривожланаётган давлатларнинг импортёрлардан ҳимоя қилишга қаратилган чора-

тадбирлар орқали мамлакат саноатини рағбатлантиришга қаратилган сиёсат сифатида намоён қилди. Вақт ўтиши билан олимлар томонидан ушбу сиёсатнинг асосий ғоялари миллий иқтисодиёт таркибида мавжуд ўзгаришларни амалга оширишнинг муҳим механизми деб ҳисоблашди. Кўплаб ривожланаётган давлатлар томонидан импортни чеклаш мақсадида турли тарифларни ўрната бошладилар.

Турли фикрларни ўрганиш ва таққослаш натижасида “Импорт ўрнини босиш” атамасининг иқтисодий тоифасини тушунишнинг иккита асосий ёндашуви қуйидаги ўзгаришларнинг шартларига асосланган холда ажратиш мумкин:

1. Маҳаллий ишлаб чиқарувчиларни қўллаб қувватлаш (В.К.Фалман, Д.Н.Зайсев, Б.А.Райзберк, Л.Ш.Лозовский, Е.Б.Стародубсева, Т.М.Калашникова, Е.Н.Назарчук, О.В.Старовойтова, Л.Н.Азоев, Н.А.Сучкова, Д.А.Смирновлар илмий изланишлар олиб борган);

2. Импортни чегалаш(О.Б.Березинская, А.Л. Ведев, П.А.Кадочников, Э.Ф.Баранов, Н.Н.Волкова, Е.В.Волкодавовалар илмий изланишлар олиб борган)[3].

Натижа. Ҳозирги вақтда иқтисодчилар ўртасида ривожланиш йўлига чиққан мамлакатлар иқтисодиётини юксалтиришнинг, аҳолиси фаровонлигини яхшилашнинг асосий омили сифатида – саноатлаштиришдир, деган қарашлар муҳим ўрин тутади. Иқтисодчилар шуни қайд этишадики, бунда муҳим ролни ташқи иқтисодий савдо ҳам ўйнайди. Шу билан биргаликда, қандай ташқи иқтисодий сиёсат энг муқобил бўлишлиги ҳамон мунозарали бўлиб қолмоқда. Ўтган асрнинг 50-60 йилларида ривожланган мамлакатларда энг жозибали фаолият бу — импорт ўрнини босиш сиёсати саналган. Ушбу сиёсат ривожланаётган мамлакатларда саноатни ўсишига ёрдам берган. Ривожланишнинг ушбу стратегияси иқтисодиётни саноатлаштиришни биринчи ўринга қўйишни илгари суриб, унга “маҳаллий ишлаб чиқарувчилар маҳсулотларини жалб этиш орқали катта ҳажмдаги ички бозордаги таркибий ўзгаришларни келтириб чиқарадиган йирик саноат мажмуаларини қуриш ва шундан кейин уларни экспортга йўналтириш” орқали эришишни назарда тутади.

Импорт ўрнини босиш сиёсатининг асосий хусусияти импортни чегаралаш ва дискриминация қилиш ёрдамида иқтисодиётни саноатлаштириш ҳисобланади. Бошқача сўз билан айтганда, импорт ўрнини босиш сиёсатини олиб бориш ички бозорда рақобатга бардошлигини таъминлаш мақсадида маҳаллий ишлаб чиқарувчилар ривожланиши учун сунъий рағбатлар (ташқи савдо ва валюта) яратишни назарда тутади. Шу билан биргаликда, енгил саноат, умуман республикамиз ташқи иқтисодий фаолияти самарадорлигини янада оширишда импорт ўрнини босиш сиёсатини эмас, балки экспортга йўналтирилганлик сиёсатини амалга ошириш мақсадга мувофиқ бўлади. Экспортга йўналтирилган сиёсатнинг мақсади ҳам иқтисодиётни саноатлаштириш ҳисобланади. Аммо унга ташқи савдо чекланишлари ва импорт дискриминацияси ёрдамида маҳаллий ишлаб чиқариш орқали импорт ўрнини босиш орқали эмас, балки иқтисодиётнинг очиқлиги, ташқи савдонинг эркинлаштирилиши ва мамлакат экспорт салоҳиятини кенгайтириш орқали эришилади.

Хулоса. Бизнинг фикримизча, бундай тарифлар миқдорий ва сифат ўзгаришини ҳисобга оладиган импорт ўрнини босувчи сиёсатни самарали амалга ошириш учун шарт-шароитларни шакллантиришнинг янги ёндашувларини ишлаб чиқишга имкон беради ва келгусида илмий тадқиқотлар учун қўлланиши мумкин. Хулоса қилиб

айтганда, темир йўл транспортида маҳаллийлаштиришни молиялаштиришнинг моҳиятини тушуниш борасида ўрганишлар ўсиб бораётганлиги корхона иқтисодий тараққиётнинг барқарор суръатларда ўсишга эришиш учун зарур бўлганлигини таъкидлаш лозим.

Адабиётлар/Литература/References:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 28 февралдаги «2022-2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси тўғрисида»ги ПФ–60-сонли фармони. // www.lex.uz.
2. И.Х.Бобоев. Маҳаллийлаштириш асосида рақобатбардош маҳсулотлар ишлаб чиқариш стратегиясини шакллантириш. 08.00.03 – Индустриал тармоқ иқтисодиёти ихтисослиги бўйича тайёрланган фан номзодлиги диссертацияси /АНРУИЭ.- Т., 2008 й.
3. Теоретические и методические основы эффективного импортозамещения на Российских промышленных предприятиях (08.00.05-экономика и управление народным хозяйством) кандидатский диссертация Назарчук Елена Николаевна. Самарский государственный экономический университет 2007 года.
4. Г.У.Мадаминова. Развитие промышленного производства на основе экспортоорнентированной маркетингговой стратегии. 08.00.13 – менежмент и маркетинг диссертация на кондидат экономический наука./ ТГЭУ .-Т., 2008 й.
5. А.М. Вазьянский, Локализация производства как проблема современного менеджмента: на примере автомобильной промышленности тема диссертации и автореферата по ВАК 08.00.05;
6. В.Кондратьев Политика локализации производства как инструмент модернизации, 2017.
7. Ўзбекистон Республикаси статистика қўмитаси расмий сайти маълумотлари / http://www.stat.uz.
8. Темир йўл транспорти кенгаши. МДҲ давлатлари темир йўл транспорти бўйича Кенгаш расмий сайти, / http://www.sovetgt.org.

SCIENCE PROBLEMS.UZ

ISSN: 2181-1342 (Online)
Сайт: https://scienceproblems.uz
DOI: 10.47390/SPI1342V3SI5Y2023

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОИЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ S/5 (3)-2023

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари” электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамияти

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил: scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).